

Paár Tamás

1987-ben születtem Mosonmagyaróváron. 2005 óta járok a Pázmány Péter Katolikus Egyetem filozófia és kommunikáció szakára. Szerkesztője vagyok az egyetem Esztétika tanszéke által fenntartott kritikai portál, a KuK.hu filozófia és esztétika rovatainak. „G. E. Moore a jóról” című dolgozatommal első helyezést értem el a XXX. OTDK II. filozófiai szekciójában.

Paár Tamás

Mire jó a nyitott kérdés argumentum?

Amint Jerry Fodor sugallta egy cikkében, megannyi évről elmondható, hogy bár befolyása számottevő, mibenlétét korántsem övezi konszenzus: ezeknek az érveknek nem csupán érvényessége, de helyes rekonstrukciója is vita tárgyát képezheti. („A filozófia már csak ilyen” – írja Fodor.)¹ Igaz ez George Edward Moore nyitott kérdés argumentumára is, amely 1903-as *Principia Ethica* című művében szerepelt először. Még ma is minden tisztességes etikai naturalistának illik választ adnia arra a kérdésre, hogy miért nem jelent elmélete számára fenyegetést ez a bizonyos argumentum – jóllehet az érv számos, igencsak eltérő alakban fordul elő a különböző szövegekben. Ezért érvényességét vizsgáló dolgozatomban megkísérlem bizonyos értelmezéseit, lehetséges verzióit is bemutatni; továbbá azon túl, hogy törekszem az érvet illető egyes félreértések tisztázására, nem mulasztom el azt sem, hogy rámutassak eloszlathatatlan homályosságaira, melyek eredeti megszövegezésének következményei.

Vizsgálódásom a következő szakaszok szerint halad. Először is azt tárgyalom, hogy a nyitott kérdés argumentumnak milyen lehetséges konklúziókat szokás tulajdonítani, és hogy miért tűnik az érv inkonkluzív-nak. Ezt követően elemzem azt a Bács Gábor által megfogalmazott tézist, miszerint az argumentum a kripkei szemantikában elveszíti mindenfajta érvényességét; Bács szavaival: kripkeánus keretek közt az érv nem pusztán inkonkluzív-nak, hanem teljes mértékben irrelevánsnak bizonyul.² Majd azt a lehetséges ellenvetést mutatom be, hogy az érvelés eleve adott-nak veszi azt, amit bizonyítani kellene. Végül igyekszem olyan megfontolásokat felsorakoztatni, amelyek bár a *Principia Ethica* nyitott kérdés argumentumot tartalmazó I. fejezete után szerepelnek, szervesen illeszkednek az érvhöz, és amelyek – akár elfogadjuk Bács értelmezését az érv konklúziójának mibenlétéről, akár nem – támogatják Moore-t antinaturalista kampányában.

I. Inkonkluzív-e az érv?

A *Principia Ethica*-nak csupán két paragrafusában fordul elő a „nyitott kérdés” kifejezés (14. és 27. §). Az első előfordulást tartalmazó részből válhat nyilvánvalóvá, hogy mi is a tulajdonképpeni nyitott kérdés érv (mi is nyitott kérdés Moore szerint), és hogy közvetlenül mely álláspont ellen irányul. Moore tézise szerint „már ami a

¹ Fodor 2004.

² Bács 2003, 120. o.

jó jelentését illeti, az égvilágon minden lehet jó”, azok pedig, akik ezt tagadják, azt állítják, „Ez a kérdés [vagyis hogy mely dolgok jók] nem nyitott, ezt eldönti a szó jelentése, és csak a zavaros fejű ember gondolhatja másképpen.”³ Az érv arra szolgál, hogy mélyebb belátásunk lehessen az ilyen ekvivalenciákról.⁴ Közvetetten azok ellen lép fel vele Moore, akik szerint az etika teljes egészében feloldható lenne valamely más tudományban. Szerinte ugyanis gyakran épp azon az alapon szokás az etika autonómiája ellen érvelni, hogy a jó – vagyis az, amit az etika egyedi és sajátos tárgyának tekintünk – valójában megfeleltethető a természettudomány vagy a metafizika, esetleg a teológia egyik sajátos tárgyának.⁵ Az utóbbi nézeteket nevezzük Moore óta összefoglalóan naturalizmusnak.⁶

Az érv első kifejtése a fent említett szöveghelyeknél korábban szerepel a műben, mégpedig a 13. paragrafus (1)-es pontjában, és a következőképp rendezhetjük szillogizmus formájába, amennyiben főbb vonalaiban követjük a könyv szövegét.⁷ (X megfelelőiről – itt és a továbbiakban – elmondhatjuk, hogy kiemelten vagy a természettudományok vagy a metafizika tárgyait képezik, nem pedig az etikáét.)

P1. Lehetséges, hogy a „jó-e az, ami x ?” kérdésre minden esetben igennel válaszolhatunk, ugyanakkor ennek az ellenkezőjét is lehetségesnek tarthatjuk. Kételkedni tudunk tehát abban, hogy mindig jó is az, ami x .

P2. Ha kétségbe tudjuk vonni azt, hogy „mindig x is az, ami y ”, akkor x és y különböznek.

K. Az x és a jó különbözik.

Az érv fenti összefoglalásából szándékosan igyekeztem kihagyni a jó, illetve az x egy bizonyos értelemben vett természetének meghatározását. Ugyanis a tekintetben, hogy a konklúziót miképp kell értenünk, a *Principia Ethica* nem egészen következetes. Lássuk most a teljesség igénye nélkül, hogy miként említi Moore a jót különböző helyeken. Amikor az I. fejezet első felében a jó definiálhatatlanságáról, vagyis analízálhatatlanságáról beszél, leggyakrabban mint „tárgyat vagy ideát”, illetve fogalmat szerepelteti. Amikor előrevetíti az érvet, illetve amikor megfogalmazza az ellenkező álláspontot a fentebb idézett helyen, általában a jó jelentéséről beszél. Az érv kifejtésekor és a 13. paragrafusban pedig jellemzően mint fogalomra utal rá. Majd amikor összefoglalja az I.

3 Moore 1981, 80. o.

4 Vö. Nuccetelli–Seay 2007, 265. o.

5 Moore 2000, 91–92. o.

6 Pigden 1993, 422. o.

7 Moore 1981, 73–74. o.

fejezetet a 23. paragrafusban, már egyértelműen tulajdonságról beszél. Az azonban nem dől el egyértelműen, hogy ezek egymásnak megfeleltethetők-e, vagy pl. a jó jelentésének analizálhatatlanságából következne-e esetleg a jó mint tulajdonság x tulajdonsággal való megfeleltetésének lehetetlensége.

A leelterjedtebb felfogás szerint Moore érvének ontológiai jelentőséget kíván tulajdonítani, vagyis azt kívánja alátámasztani vele, hogy a jó mint tulajdonság behelyettesíthetetlen nem-etikai tulajdonságokkal. A Nuccetelli–Seay szerzőpáros ugyanakkor, bár nem egészen egyértelműen, de mégis kiolvashatónak véli az eredeti szövegből, hogy mindössze a szemantikai konklúziót kívánná bizonyítani,⁸ amely szerint a „jó” predikátum jelentése nem ekvivalens egyetlen „ x ” jelentésével sem. Ugyanők hívják fel rá a figyelmet, hogy „több különböző érvet is származtathatunk a nyitott kérdés érvből [azaz moore-i megszövegezéséből], attól függően, hogy egyes homályos kifejezéseket, részleteket miképp helyettesítünk be”, és ezáltal miként szabadítjuk meg az érvet az őt aláaknázó többértelműségtől.⁹ Megjegyzéseiket figyelembe véve indokoltnak tűnhet, hogy ne csupán egyetlen érvnek tekintsük, hanem érvek egész családjának, melynek tagjai Moore eredeti argumentumának változatai, leszármazottai.

Vizsgáljuk most meg két fontosabb típus, vagyis a szemantikai és az ontológiai következményekkel bíró változat konkluzivitását, Charles Pigden érvrekonstrukciójának segítségével. Értelmezését felhasználva egyszerre vehetjük szemügyre a két említett alaptípust, és emellett a velük szemben gyakran felhozott ellenvetéseket is: Moore jelentéselméletének megkérdőjelezhetőségét, továbbá az analízis paradoxonát. A szerző a következőképp fejt ki az érvet.¹⁰ (K1 a szemantikai, K2 az ontológiai konklúziót jelöli.)

P1. A „jó-e az, ami x ?” kérdés értelmes, azaz nyitott. (A kérdésben szereplő szavak megértése még nem dönti el a választ.)

P2. Amennyiben két kifejezés szinonim, ez reflexió által evidenssé válik minden kompetens nyelvhasználó számára.

P3. Egy predikátum, illetve egy tulajdonság megnevezésére szolgáló kifejezés jelentése az a tulajdonság, amelyet megjelöl. Tehát abban az esetben, ha két predikátum, illetve két tulajdonság megnevezésére szolgáló kifejezés jelentése különböző, az általuk megjelölt tulajdonságok is különböznek.

P1-ből és P2-ből következik:

⁸ Nuccetelli–Seay 2007, 262–263. o.

⁹ Uo. 263. o. Vö. uo. 265. o.

¹⁰ Pigden 2007, 250–251. o.

K1. A „jó” nem szinonim egyetlen „x” predikátummal sem (továbbá a „jó-mivolt” főnév vagy névszó nem szinonim egyetlen „x-mivolt” formájú kifejezéssel sem).

P3-ból és K1-ből következik:

K2. A jó-mivolt (tulajdonság) nem azonos semmiféle x-mivolttal (mint tulajdonsággal).

Nézzük először, hogy vajon az ontológiai konklúzió levonása mennyiben helyes. Pigden szerint az 1970-es évek elejétől kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy P3 (a premissza, amelytől K2 függ) nem állja meg a helyét.¹¹ Hiszen egy olyan szemantikát fejez ki, amely szerint egy szó jelentése semmi más, mint az a dolog, amit megjelöl. A szerző azt állítja, hogy Moore mind a *Principia* megírása előtt, mind azt követően egy ilyen „egyoldalú” jelentésmélet híve volt.¹² Amennyiben viszont belátjuk, hogy nem szinonim kifejezések, illetve predikátumok is utalhatnak ugyanazon dologra, illetve tulajdonságra, az ontológiai konklúzió megdőlni fog. Az ilyen esetek lehetőségességét pedig meggyőzően mutatják be olyan, szintetikus azonosságok mellett érvelő filozófusok, mint Putnam vagy Kripke.

Néhány megjegyzést azonban érdemes itt tenni. Nézetem szerint könnyűszerrel beolvasathatjuk ezt a szemantikát a *Principia*-ba, kiolvasni belőle azonban aligha tudjuk. Moore-nak pedig meglehetettek az indokai, hogy azok kedvéért, akik nem fogadják el sajátos jelentésméletét, egy olyan érvelést vessen latba, amely azon kívül is érvényes. Nuccetelli és Seay pedig felhívják rá a figyelmet, hogy Moore szemantikai nézetei nem egészen egyértelműek: alátámaszthatónak tűnik, hogy fő műve megírásának idején Moore – bár meglehet, más kifejezésekkel kapcsolatban a fenti jelentésméletet támogatta – a predikátumokról úgy vélte, közvetlenül fogalmakat jelölnek.¹³ (A nyitott kérdés érv fogalmakhoz kapcsolódó megfogalmazását dolgozatom II. szakaszában tárgyalom.)

Térjünk rá most a szemantikai konklúzió helyességének kérdésére. Pigden szerint P3 után P2 (vagyis az a premissza, amelytől K1 függ) szintén megdőlni látszott. A '80-as évektől kezdve ugyanis mind többen figyeltek fel rá, hogy elfogadása az analízis paradoxonához vezet. A paradoxon a következő. Tegyük fel, hogy egy analizált kifejezés ugyanazt jelenti, mint az *analysandum* (vagyis aminek az analízis során megfeleltetjük az analizált kifejezést). Ebben az esetben P2 szerint megfelelésük minden kompetens nyelvhasználó számára evidens, így semmi újat nem tudunk meg az analízis által. Ha viszont azt feltételezzük, hogy az analízis valami újdonságot tár fel számunkra, azzal azt

¹¹ Uo. 252. o.

¹² Uo. 251. o.

¹³ Nuccetelli–Seay 2007, 264. o.

állítjuk, hogy nem evidens minden ilyen nyelvhasználó számára. Ám ebben az esetben P2 szerint az analízis hamis eredményre vezet. A fogalmi analízis tehát P2 értelmében vagy egészében haszontalan, vagy csupán hamis állítások megfogalmazására alkalmas.¹⁴ Moore munkásságának viszont központi eleme ez a fajta analízis, tehát annak érdekében, hogy filozófiája ne omoljon össze, P2-t el kellene vetnie. Pigden szerint azonban P2-t nem csupán Moore-nak kell elvetnie, mivel azon a téves előfeltevésen alapszik, amely szerint fogalmaink transzparensnek lennének számunkra.

Ám Pigden nem áll meg ott, hogy diszkreditálja az argumentumot. Miután összevetette a kriplei episztemikus érveléssel, és megállapította, hogy az utóbbi a nyitott kérdés érvelésének is felfogható, újfogalmazza az érvelést.¹⁵ Ebben az újfogalmazásban a nyitott kérdés argumentum egy valószínűségi érvelés alakját ölti, amelynek legfeljebb szemantikai konklúziója lehet. P2-nek ezúttal egy gyengébb változatát használja fel, amely szerint ha vannak olyan kompetens nyelvhasználók, akik számára evidens, hogy a „jó” és az „x” kifejezések nem szinonimák, akkor ez valószínűvé teszi, hogy a „jó” tényleg nem szinonim az „x” kifejezéssel. Összefoglalva: a szerző szerint jöllehet a nyitott kérdés érvelés inkonkluzív, szemantikai következményeit tekintve egy módosított, valószínűségi érvelésként még működőképes lehet.

II. Irreleváns-e az érvelés?

Roznik Bálint írta „Tények és értékek” című dolgozatában, hogy Bács Gábor már említett cikke Pigdenéhez „nagyon hasonló, sőt lényegében azonos eredményre jut”.¹⁶ Az állítás korántsem alaptalan, ugyanakkor észre kell vennünk, hogy Bács érvelése még a szemantikai eredményeket is teljesen romba dönteni látszik, így nem csupán inkonkluzívként, hanem egyenesen irrelevánsként mutatja be a nyitott kérdés argumentumot.

Bács állítása szerint a nyitott kérdés argumentum Kripke szemantikájának tükrében bizonyul ennyire tarthatatlannak. E szemantika szerint, mint már szóba került, lehetségesek a szintetikus azonosságok. Az, hogy két kifejezés nem szinonim, még nem zárja ki, hogy jelölhetik minden lehetséges világban megegyezzen (ld. a víz és H₂O esetét). Bács értelmezéséből az következik, hogy Moore azt tartotta definiálhatatlannak, amit ma a jó szó intenziójának neveznénk.¹⁷ Egy általános név intenziója azonban Kripkénél nem más, mint lehetséges extenzióinak, jelöleteinek összessége. Tehát abban az esetben, ha a helyes válasz a nyitott kérdésre minden lehetséges világban igenlő lenne (függetlenül attól, hogy ezt a benne szereplő kifejezések nem döntenek el egyértelműen), tehát ha az, ami rendelkezik

¹⁴ Pigden 2007, 252–253. o.

¹⁵ Uo. 258–259. o.

¹⁶ Roznik 2010, 121. o.

¹⁷ Bács 2003, 119. o.

x tulajdonsággal, minden esetben jó is lenne, az azt is maga után vonná, hogy a jó és az x intenziója megegyezik. Ezek szerint a kérdés nyitottsága semmit sem bizonyít, irreleváns.

Közvetlenül Bács cikkével kapcsolatban három megjegyzést szeretnék tenni.

(1) Bács a legtöbbször úgy szerepelteti a nyitott kérdés argumentumot, mint amely a jó definiálhatatlanságát bizonyítja (vagyis azt, hogy a jó nem összetett egész).¹⁸ Viszont helyesen rámutat, hogy „[h]asonló megfontolásból veti el Moore” azt a lehetőséget is, amely alapján „a jó nem jelentene semmit, pontosabban [...] a jó nem jelentene egyebet, mint egy másik egyszerű kifejezés (pl. »élvezet«) jelent”.¹⁹ Tehát az utóbbi tézis cáfolatában is a nyitott kérdés érvel (vagy, ha úgy tetszik, egy változatával, legközelebbi rokonával) találkozunk. (Annyi kiegészítést érdemes még tenni, hogy egy ilyen „másik egyszerű kifejezésnek” is x -hez hasonló – a fentiekben már ismertetett – tulajdonságokkal kell rendelkeznie.) Dolgozatomban ezért a jó bármely x -szel való behelyettesíthetlenségét, illetve azonosíthatatlanságát, nem pedig definiálhatatlanságát szerepeltetem az érv konklúziójaként.

(2) Elképzelhetőnek tartom, hogy a nyitott kérdés érv Pigdentől származó valószínűségi újrafogalmazása *mutatis mutandis* alkalmazható a Bács által felvázolt esetben is. Az, hogy vannak olyan nyelvhasználók, akik számára a jó és x nem szinonim, bizonyíték lehet, persze nem kényszerítő erejű bizonyíték, amellett, hogy a jó és x elválhatnak egymástól; s így a lehetséges világok kripkei szemantikája szerint egyes világokban az, ami x , nem minden esetben jó is. Moore-nál pedig szerepelnek olyan megfontolások, amelyek az utóbbi eset valószínűségét növelik – ezeket ismertettem cikkem IV. szakaszában.

(3) Fontos észrevenni, hogy Bács, Moore-hoz hasonlóan, következetlen szóhasználatában. Erre példám, hogy a „fogalom” szót több különböző értelemben használja. Moore elméletének ismertetésekor a következőket írja.

Ez a mondat „a ló a négylábúság, a szívesség, a májúság, stb., stb., alkotórészek összegének ilyen és ilyen elrendezettsége” nem más, mint a ló tulajdonságnak, a ló fogalmának, a „ló” predikátum *intenziójának* definíciója. [...] A definíció ezen értelmében – állította Moore –, hogy a „jó” definiálhatatlan...²⁰

Itt a szerző a „tulajdonság”, „fogalom”, „intenzió” szavakat szinte szinonimaként használja. És kiolvashatjuk megfogalmazásából azt is, hogy Moore a jó fogalmát vélte azonosíthatatlannak bármely x fogalmával. Amikor viszont Kripke referenciaelméletét mutatja be, így fogalmaz.

18 Uo. 117. o.

19 Uo. 119. o.

20 Uo. 120. o.

A „víz = H_2O ” nem pusztán azt állítja, hogy a víz a mi világunkban történetesen hidrogén hidroxid, hanem azt, hogy a víz minden világban ilyen összetételű, dacára annak, hogy a víz fogalma (ilyen és ilyen viszkozitású, oltja a szomjat, színtelen, szagtalan stb.) nem tartalmazza a H_2O fogalmát, azaz elmémben egészen világosan különbséget tudok tenni a kettő között...²¹

Ebben a bekezdésben tehát már úgy tűnik, hogy a jó *fogalmának* behelyettesíthetetlen-ségét bármiféle *x*-szel a kripkeánus érvek sem cáfolhatják. Úgy látszik tehát, hogy az, amit egyfelől cáfolni vél a szerző a kripkei érvekkel, e következetlenség eredményeként rezisztensnek tűnik a felvázolt cáfolatra.

Érdemes itt felfigyelni az „elmémben egészen világosan különbséget tudok tenni a kettő között” kitételre, amely arra utal, hogy a fogalom introspekció által megvizsgálható tartalmáról van szó, amelyről talán bebizonyosodhat, hogy nem teljesen azonos a fogalom valódi tartalmával. Ha az utóbbi értelemben („a fogalom valódi tartalma”) vesszük az első idézetben szereplő „fogalom” kifejezést – és feltehetően Bács erre kívánt utalni vele –, Moore tézise továbbra is cáfolható marad.

Elképzelhető-e, hogy Moore eredetileg ellenkező értelemben beszélt arról, hogy a jó nem azonos semmiféle *x*-szel? Pontosabban: elképzelhető-e, hogy azt állította volna, a jó fogalmának introspektíve megközelíthető tartalma nem azonosítható egyetlen *x* fogalom hasonlóképp megközelíthető tartalmával sem? Amikor olyan kifejezéseket használ, mint ez: „mindenki, aki gondosan megvizsgálja, hogy mi is jár a fejében...”,²² egyértelműen erről van szó.²³ Úgy tűnik azonban, hogy nála – emlékezzünk csak vissza arra, amit Pigden mondott a fogalmak transzparenciájáról – egy fogalom tartalmában nem lehet semmi olyasmi, amit ne tudnánk introspekció segítségével megvizsgálni.

Ugyanakkor fontos látnunk, hogy ez az elemi egység, azaz hogy az introspekció mutatja fel a jót bármely *x*-szel azonosíthatatlanként, a nyitott kérdés argumentum valamennyi (akár módosított, akár javított) változatának közös alapeleme, úgyszólván legnagyobb közös osztója. Mert valamely formában azok a verziók is magukban foglalják, amelyek többet állítanak ennél. Tehát még a pigdeni valószínűségi érv is tartalmazza. És egészen elfogadhatónak tűnik azt állítani, hogy „a jó *fogalma* introspekció alapján nem azonos semmiféle *x* (pl. az élvezet, a kívánság tárgya, a természetesség stb.) *fogalmával*”. Pigden valószínűségi érvében a kondicionális előtagjában ez áll: „ha vannak olyan kompetens nyelvhasználók, akik számára evidens...” Lehetséges lenne, hogy vannak olyanok, akik számára ez nem ennyire magától értetődő?

21 Uo. 121. o.

22 Moore 1981, 74. o.

23 Vö. Stevenson 1981, 187. o.

III. Körbenforgó-e az érv?

(1) A nyitott kérdés érv első premisszájában szereplő kérdés egyesek számára talán soha nem fog nyitottnak tűnni – William Frankena hivatkozik például Ralph Barton Perryre, aki a „kívánság tárgyának lenni” tulajdonságot megkülönböztethetetlennek vélte a jótól.²⁴ Nézőpontjukból az érvelés valamiféleképpen mindig már eleve bizonyosnak veszi azt, amit bizonyítani kellene.²⁵ Frankena szerint ha valaki behelyettesíthetőnek véli a jót egy bizonyos x -szel, ez csak azért történhet meg Moore követőinek szempontjából, mert „képtelen észrevenni [pontosan látni] az erkölcsiség lényegét alkotó minőségeket és viszonyokat”.²⁶ Mivel Moore szempontjából ennek oka a másik fél érzékelésének egyfajta tökéletlensége lenne, így erről nem folytathatnak lényegi vitát.

Szeretném hangsúlyozni Frankena megjegyzését, miszerint a behelyettesíthetőség pártján álló fél „őszintén” ellenkezik, és állítja azt, hogy egy és ugyanazon tárgyat találja ott, ahol vitapartnerei, Moore követői két különbözőt; tehát utóbbiak szerint ő nem képes észrevenni az eltérést két különböző dolog közt.²⁷ Úgy tűnik számomra, hogy erre való „képtelensége” az introspekció folyamatában, saját fogalmait vizsgálva léphet fel, amely vizsgálódás egy, a fogalmi tartalmát illető intuícijára vonatkozik. Frankena explicite intuíciónak is nevezi azt az alapot, amelyre a két fél hivatkozhat ezen esetekben.²⁸ (A Nuccetelli–Seay szerzőpáros is hasonlóképp ír: „a nyitott kérdés érvben az olyan formájú kérdések, mint »Feltéve, hogy $a - x$, rendelkezik-e y -nal?«, bizonyos ekvivalenciákra vonatkozó intuíciónk előcsalogatására szolgálnak.”)²⁹ Jóllehet, Moore nem ezekre az ítéletekre használta az „intuíció” kifejezést. Ha viszont a *Principia* előszavában adott meghatározására gondolunk („amikor az ilyen állításokat »intuíciónak« nevezem, *pusztán* azt kívánom ezzel hangsúlyozni, hogy alkalmatlanok a bizonyításra”),³⁰ Frankena értelmezésével egyetértve akár ezt is bátran nevezhetjük intuíciónak.

Olybá tűnik, hogy az, aki a jót behelyettesíthetőnek véli x -szel (Moore nézőpontjából) vak arra, hogy lássa különbségüket.³¹ Frankena állítása szerint Moore kényelmetlenül érezné magát ezzel a konklúzióval, mivel álláspontjához nem tartozik hozzá az a nézet, miszerint különböző emberek eltérő képességekkel rendelkeznek annak belátásában, hogy a jó, illetve más erkölcsi fogalmak pontosan micsodák, illetve mit

24 Frankena 1981, 146., 149., 152. o.

25 Vö. uo. 152. o.

26 Uo. 153. o.

27 Uo. 153. o.

28 Uo. 155. o.

29 Vö. Nuccetelli–Seay 2007, 265. o.

30 Moore 2000, 36. o.

31 Moore *Elements of Ethics* című művében, mely a *Principia* előtt keletkezett, de csak jóval később adták ki (tehát Frankena számára ismeretlen lehetett), beszél is „a jóra való vakaságról” („being blind to good”). Moore 1991, *The Elements of Ethics*. Temple University Press, Philadelphia. Idézi: Hutchinson 2001, 17. o.

jelentenek.³² Javaslat szerint a Moore pártján állóknak segíteniük kellene a másik felet abban, hogy felismerhesse és beláthassa hibáját.³³ Cikkében azonban nem veszi eléggé figyelembe sem a nyitott kérdés argumentumot, amely épp ennek végiggondolására hív, sem azokat a megfontolásokat, amelyeket dolgozatomban IV. szakaszában ismertetek. Könnyen igaz lehet azonban, hogy a feladat teljesítése még a bemutatásra kerülő érvekkel is lehetetlen, s így a körbenforgás elkerülhetetlen.

Pigden azért is tagadhatja, hogy az érv körbenforgást tartalmazna,³⁴ mert módosított, valószínűségi verziójában nem hivatkozik arra, hogy mindenki különbséget tudna tenni a jó és bármely x között, csupán arra támaszkodik, hogy vannak olyan kompetens személyek, akik számára nyilvánvaló, hogy a jó és egy bizonyos x nem ekvivalens.³⁵ Ez a változat megengedi, hogy lehetnek olyan kompetens beszélők, akik ezt másképp látják.

(2) Az előző két szakasz során először a nyitott kérdés érv konkluzivitása kérdőjeleződött meg (I.), majd veszélybe került az is, hogy egyáltalán releváns lenne azzal a problémával kapcsolatban, amelyre választ kíván adni (II.). Most pedig az merült fel komoly ellenvetésként, hogy az érv körbenforgást tartalmaz. Ha azonban ennyire gyenge lábakon áll etikája, miért volt Moore retorikája – Alasdair MacIntyre kifejezésével élve – annyira „apokaliptikus”, mintha „sok évszázad után ő végre megoldotta [volna] az etika problémáit”?³⁶

Be kell látnunk azonban, hogy a túlzó hangnem elsősorban a mű előszavára, és legfeljebb még az I. fejezetre jellemző. Utóbbiban is tesz már Moore olyan korlátozásokat elmélete jelentőségére nézve, melyeket aligha nevezhetnénk „apokaliptikusnak”.³⁷ Ám még ezekhez a részekhez képest is nagyot változik hangneme a 43. paragrafusban. Itt górcső alá veszi a hedonizmus tézisé, vagyis azt, hogy „csak az élvezet a jó”, és megállapítja, hogy abban az esetben, ha valaki ezt intuíciónaként prezentálja, állítását sem megcáfolni, sem bebizonyítani nem lehetséges. Ám mivel Moore (intuicionista) hedonizmussal ellentétes nézetei is ebbe a kategóriába tartoznak, szembe kell néznie egy problémával. Kérdése az, hogy kényelmetlenül kell-e éreznünk magunkat attól a körülménytől, hogy egyes igaznak tetsző etikai állítások egyszerre cáfolhatatlanok és bizonyíthatatlanok is? Itt fejtegetései során egészen szkeptikus hangot üt meg.

Álláspontom szerint majdnem mindig [...] a véleménykülönbségek, nem pedig a bizonyítás lehetetlensége az, ami miatt egy ilyen helyzetet elégtelennek tartunk. Hiszen valójában ki tudja bebizonyítani, hogy a bizonyítás az igazság záloga lenne? Mindannyian egyetértünk abban, hogy a logika törvényei igazak, és ennek megfelelően elfogadjuk azokat az

32 Frankena 1981, 154–155. o.

33 Uo. 155. o.

34 Pigden 2007, 246. o.

35 Uo. 258. o.

36 MacIntyre 1999, 30. o.

37 Moore 1981, 78–79. o.

eredményeket, amelyek a logika eszközei által bebizonyosodtak. Ám egy ilyen bizonyítás csakis azért lehet kielégítő, mert olyannyira egyetértünk abban mindannyian, hogy ez az igazság záloga. Ugyanakkor, a helyzet természete miatt mégsem vagyunk képesek bebizonyítani, hogy helyesen értünk-e egyet ebben ennyire. [...] Az etika, valamint a filozófia állapota általában, mindig is sok kívánnivalót hagyott maga után. [...] Bolond lennék hát, ha azt képzelném, egy fontos vitapontot egyszer és mindenkorra eldönthetek.³⁸

Moore ebben a paragrafusban kerül legközelebb ahhoz, hogy elismerje, érvelése *petitio principii*, azaz körbenforgást tartalmaz.

Nem megy el azonban odáig, hogy a jó behelyettesíthetetlenségére vonatkozó tézist bizonyíthatatlannak nevezze. Felhívja rá a figyelmet, hogy művében kimutatta: a nevezett ellenkező tézis ellentmondásokhoz vezet.³⁹ Itt (a 43. paragrafusban) már egy másik álláspont az, amelyről azt állítja, közvetlenül cáfolhatatlan és bizonyíthatatlan. E paragrafusig ugyanis arról volt szó, hogy a jó azonosítható-e valami mással, most viszont arra tér rá: minden esetben együtt jár-e valami mással? Ezt szerinte csakis intuíciónk mutathatják meg nekünk, és csakis ezek által láthatjuk be vagy azt, hogy nincs semmi olyasmi, amivel a jó minden esetben együtt járna, vagy épp ennek az ellenkezőjét. Moore az előbbi állásponton volt. Nem csak a jó és bármely x ekvivalenciáját tagadta, de azt is, hogy csak bizonyos típusú dolgok lehetnek jók; vagyis pluralista volt. Kinyilvánította azonban, hogy ez a fajta pluralizmus, valamint a vele ellentétes álláspontok intuíción alapulnak, bizonyíthatatlanok.

Ha viszont ez így van, és a hedonistának úgy tűnik intuíciója alapján, hogy „csakis az élvezet jó”, esetleg egy hasonló nézet képviselőjének (aki egy „Csak az x jó” formájú tézist képvisel) is a pluralizmussal szembemenő vélekedést sugall intuíciója, úgy Bács Gábor értelmezését és a kriptekai kereteket alapul véve veszélybe kerül a jó intenziójának behelyettesíthetetlensége. Hiszen itt már pontosan arról van szó, hogy a jó extenziója mire terjed ki. Moore-nak tehát el kellene fogadnia, hogy mivel a jó extenziójának megállapítása intuíció kérdése, ezért az intenzió (azaz „a lehetséges extenziók összessége”)⁴⁰ megállapításakor is csupán intuíciókra támaszkodhatunk. Ennek alapján is felmerül tehát a körbenforgás.

Mindez azonban még nem akadályozhatja meg Moore-t abban, hogy szembeszálljon a hedonizmussal, hiszen azokban az esetekben is, amikor közvetlen cáfolattal nem élhetünk – ahogy ő mondja John Stuart Millt idézve –, „[f]el lehet sorakoztatni olyan megfontolásokat, amelyek az értelmet képessé teszik rá, hogy eldöntse, szentesíti-e vagy nem a tanítást és ez egyenértékű a [tágabb értelemben vett] bizonyítással”.⁴¹ A következőkben majd ezek közül a megfontolások közül emelek ki néhányat.

38 Moore 2000, 127–128. o.

39 Uo. 128. o.

40 Bács 2003, 120. o.

41 Mill 1980, 236. o. Idézi Moore 2000, 126. o.

IV. További megfontolások

Az analitikus filozófiában olykor előfordul, hogy könyv terjedelmű műveket szinte egyetlen évrre redukálhatónak vél az utókor: úgy tűnik, ez történt Moore *opus magnum*ával. Céloom az alábbiakban, hogy megmutassam, a műben találhatunk olyan megfontolásokat, amelyek az érv kiegészítésére, megtámogatására szolgálhatnak. E megfontolások három szempontból is hasznosak lehetnek „tágabb értelemben vett” bizonyításként. 1. Egyrészt természetesen alkalmasak lehetnek arra, amire Moore használni kívánja őket: annak megmutatására, hogy nem csak egy bizonyos típusú dolgok lehetnek jók. Ezáltal azonban további funkciók betöltésére is alkalmazhatók. 2. A nyitott kérdés érv körbenforgásának vádjá ellen is felhozhatók, vagyis azon igény kielégítésére, amelyet Frankena fejtett ki. A nyitott kérdés argumentumot leírhatjuk „elgondolhatósági érvként” is, ahogy Pigden fogalmaz: „Végeredményben a nyitott kérdés argumentum arról szól, hogy a »jó« nem jelentheti » x «-et, mivel el tudjuk gondolni, hogy valami rendelkezzen x tulajdonsággal anélkül, hogy egyúttal jó is lenne.”⁴² Márpedig a következő gondolat kísérletek épp azt segítik belátni, hogy egyes olyan x tulajdonságokat, amelyeket gyakran behelyettesíthetőnek véltek a jóval, anélkül is el tudunk képzelni, hogy jók lennének, illetve anélkül is el tudjuk képzelni, hogy valami jó, hogy rendelkezne x tulajdonsággal. 3. Harmadrészt a jó és bármely x intenziójának azonosíthatósága ellen is élhetünk eszközként ezekkel a megfontolásokkal, ugyanis azt támasztják alá, hogy nem minden lehetséges világban rendelkezik az x nem-etikai tulajdonsággal az, ami jó. Mivel talán ez lenne legkevésbé egyértelmű következményük, a megfontolásokat úgy fogalmazom meg, hogy azok a jó és bármely x intenziójának azonosíthatóságát is megkérdőjelezzék.

Bács Gábor megállapításainak segítségével belátható, hogy a vizet és a jót releváns szempontokból analógnak találhatjuk, tehát a jó merev jelölőnek minősül. Mereven jelölni annyit tesz, mint minden lehetséges világban ugyanarra referálni. Kripkénél – az ő kifejezésével élve – „intuitív teszt” bizonyítja a nevek rigid deszignátor mivoltát:⁴³ ő számokkal példálózik, de ugyanilyen jó példa kell legyen, ha Benjamin Franklin esetét vesszük alapul. Előfordulhatott volna (el tudjuk képzelni), hogy az, aki ténylegesen a bifokális lencse feltalálója, a múltban ne találja fel a bifokális lencsét, de annak semmi értelme, hogy Benjamin Franklin ne Benjamin Franklin legyen. Előfordulhat, hogy egy másik világban máshogy hívják, esetleg az is, hogy a „Benjamin Franklin” csupán álnév volt számára, ám (intuíciónk alapján) a név által közvetlenül rá szeretnénk utalni, és nem arra az emberre, „akinek Benjamin Franklin a neve” vagy „akit Franklinnek hívnak”.⁴⁴

⁴² Pigden 2007, 256. o.

⁴³ Kripke 2007, 31. o.

⁴⁴ Vö. Kripke 2004, 44. o.

A továbbiakban az a kérdés, hogy a jó intenziója azonos-e valamely természeti, esetleg metafizikai tulajdonságával. Ha így lenne, a jót ezzel azonosíthatnánk Bács cikke alapján. Amint már utaltam rá, intenzióknak nevezzük azt, ami minden lehetséges világra meghatározza egy kifejezés extenzióját, azaz jelölését.⁴⁵ Két azonos extenziójú (koextenzív) kifejezés intenziója eltérhet egymástól, viszont eltérő extenziójú kifejezések intenziója „definíció szerint nem lehet azonos egymással.”⁴⁶ Koextenzív például az „aki megalapította az Amerikai Filozófiai Társaságot” és az „első amerikai főpostamester” leírás⁴⁷ – holott mint leírások, eltérő lehetséges világokban referálhatnak különböző személyekre; az extenzió megállapítására az aktuális világ szolgál. Hogy megtudjuk tehát, a jó intenziója egybeesik-e valamely más tulajdonságával, ahhoz a lehetséges világokat kell megvizsgálunk. Egy, ha Kripkével nem is megegyező, de az övéhez hasonló „intuitív tesztre” szorulunk itt rá: meg kell néznünk, hogy van-e olyan más tulajdonság, amellyel a jó mindig együtt jár, bármely világról legyen is szó.

Értelmezésem szerint éppen ezt a tesztet végezte el Moore, amikor gondolatkísérleteiben izolált világokat vázolt fel. Sidgwick azon megállapítását, hogy „Csakis az élvezet jó” azzal cáfolta – elismerve: cáfolata talán nem győz meg mindenkit –, hogy elképzelt egy olyan világot, amely rendkívül szép, ám egyetlen ember sem létezik benne, és senki sem élvezheti gyönyörűségét.⁴⁸ Ezt összevetette a legcsúnyább világgal, amelyet csak el tudott képzelni (ahol szintén nem volt jelen tudat), és arra a megállapításra jutott, hogy az előbbiben a jó meghaladja a csúf világban fellelhető mértékét. Az eljárás egyszerűsítve a következő. Először elképzelünk egy világot, ahol egyetlen dolog létezik, majd felteszünk a kérdést arra vonatkozóan, hogy elfogadnánk-e ezt jónak? Vagyis megnézzük, mely dolgok azok, amelyek, ha pusztán egyedül léteznének is, hordoznának magukban jót.⁴⁹ Moore ezt az izoláció módszerének nevezi, és azon a ponton, ahol a *Principia Ethica*-ban először használja, világos: egy lehetséges, külön világról van szó.

Hasonló próbák alapján azt mondja: az a hely, ahol csupán élvezet van, nem annyira jó, mint ahol valami valóságosan fennállót élvezünk; az utóbbi tehát hozzáad a jóhoz, így nem pusztán az élvezet határozza meg, hogy valami jó-e.⁵⁰ Igaz ez a szépre is: ahol egy szép tájhoz hozzáadódik annak élvezete, ott nagyobb jóról beszélhetünk.⁵¹ *Ergo* nem is csak a szép lehet jó, pontosabban nem csak a szép befolyásolhatja a jó mértékét. Továbbá azt mondhatná, hogy ugyanúgy, ahogyan a nyitott kérdés argumentumban végiggondoltuk a naturalisták ajánlotta összes javaslatot a jó ekvivalenseire,⁵² ezt ezzel

45 Zvolenszky 2007, 237. o.

46 Uo. 229. o.

47 Uo. 230. o.

48 Moore 2000, 135–136. o.

49 Vö. Uo. 135–136., 145., 147., 236–237. o.

50 Uo. 145., 147. o.

51 Uo. 136., 237–238. o.

52 Moore 1981, 74. o.

a módszerrel is megtehetjük, és végül arra juthatunk: nincs ezek közt egy sem, amely minden elképzelhető világban együtt járna a jóval. Ebből levonhatjuk a következtetést: vannak olyan lehetséges világok, ahol a jó nem jár együtt az élvezettel, és olyanok is, amelyekben a szépség hiányzik, a jó mégis megtalálható. Ugyanígy nincs olyan x , amellyel a jót behelyettesíthetnénk, és amely nélkül a jó ne létezne egy-egy lehetséges világban. Azaz: a jó intenziója egyetlen x intenziójával sem egyezik meg.

Mit mondhatunk az extenzióról? Ha egyáltalán beszélhetünk egy lehetséges világban meglévő extenzióról, azt mondhatjuk: az elképzelt, egész univerzumot kitöltő csodálatos táj világában – úgy tűnik – a szép és a jó extenziója azonos. Ugyanígy egy olyan világban, ahol csak az élvezet volna jó, mert szépség és effélék nem léteznének, a jó és az élvezet koextenzívek lennének. De mi a helyzet az aktuális világgal? Koextenzív-e itt a jó bármi ilyesmivel? Moore többféleképp is indokolhatná válaszát, de mindenképpen nemmel felelne. Például azt mondhatná, hogy léteznek szép tájak, amelyeket még senki sem látott, illetve természetesen megesett már, hogy valaki mindenféle következmény nélkül valami olyasmiben lelte élvezetét, ami valójában nem volt fennálló.

Fel kell idéznünk azonban, hogy Moore mennyiben vélte meggyőzőnek itt ismertetett megfontolásait. Végeredményben ugyanis elismeri, hogy habár megpróbálhatja bizonyítani állításait, amint valaki az ellenkező nézetet intuíciónaként prezentálja, nem szolgálhat konkluzív bizonyítással.⁵³ Az intuitív alapok viszont nem csak Moore-nál problémásak. Kripke egy ponton a *Megnevezés és szükségsszerűség* előadások során kizsól: minden filozófiai elmélet téves, és ő maga nem is filozófiai teóriát kíván kidolgozni.⁵⁴ Azt szeretné megragadni: miként is beszélünk valójában – milyen intuíciónk alapján beszélünk. Jerry Fodor azt veti Kripke és az ő teóriáit akceptálók szemére, hogy az intuíciónkra való hivatkozáson kívül azt is meg kellene mutatniuk, ezen intuíciónk minek alapján helyesek.⁵⁵ Akár úgy is fogalmazhatna Fodor: az intuíciónkat sikerült tán megragadni, de ebből még a filozófia nem profitált semmit.

Moore-ral szemben pedig azt hozhatja fel egy hedonista: saját maga számára intuíciónk teljesen mást sugnak az elképzelt világokkal kapcsolatosan, és a szép tájakkal, esetleg még a valóságos tárgy nélküli élvezettel kapcsolatban is. Mert a jóhoz az ő intuíciónja hozzárendeli x -et (az élvezetet), mert az izolációs tesztben szintén az intuíciónra hagyatkozva máshogy látja a helyzetet (pl. Sidgwickkel együtt mondhatja, hogy szemében a minden mástól mentesen, egész világot kitöltően létező szép táj nem hordoz jót). Így számára a jónak és x -nek nem csak az extenziója azonos, de intenziójuk is megegyezik.

⁵³ Moore 2000, 126–128. o.

⁵⁴ Kripke 2007, 45. o.

⁵⁵ Fodor 2004.

V. Összefoglalás

Arra a kérdésre tehát, hogy mire lehet jó a nyitott kérdés argumentum, válaszom a következő.

Amennyiben feltárja számunkra, hogy a jó fogalmának introspektíve megközelíthető tartalma egyetlen x fogalmunk hasonlóképp megközelíthető tartalmával sem azonosítható, nem tarthatjuk irrelevánsnak. Hiszen megnyitja az utat a további megfontolások felé, amelyek pedig azt kívánják egyértelművé tenni, hogy egyetlen x tulajdonsággal sem jár együtt a jó minden esetben, másképp fogalmazva: a jó és x intenziója nem esik egybe.

Azonban két súlyos ellenvetésnek is ki vannak téve mind az érv, mind pedig a IV. szakaszban tárgyalt megfontolások. Egyfelől azt mondhatja valaki: előfordulhat, hogy effajta intuíciónk csupán „felületes gondolkodásunkat tükrözik, nem pedig a releváns fogalmak mélystruktúráját.”⁵⁶ Másfelől pedig lehetnek olyan személyek, akik számára a nyitott kérdés nem tűnik nyitottnak – így ők nem fogadják el az érvelés kiindulópontját, és olyanok is, akik számára a bemutatott gondolat kísérletek sem meggyőzőek.

Tehát abból, hogy vannak olyan kompetens nyelvhasználók, akik számára az érv első premisszája (P1) igaznak tűnik, legfeljebb csak valószínűsíthetjük a fogalom valódi tartalmára vonatkozó konklúzió, illetve a szemantikai és az ontológiai konklúziók helytállóságát.

Eszerint sem az érv, sem a IV. szakaszban ismertetett gondolat kísérletek nem lehetnek perdöntőek. Még kevésbé terhelhetjük erre az egyetlen évrre Moore etikai programját. A *Principia Ethica*-ból nem derül ki világosan, hogy Moore saját érvének mekkora szerepet szánt. Ám mint már láttuk, önértelmezése szerint rámutatott, hogy a naturalizmus elfogadása ellentmondásokhoz vezet,⁵⁷ és valószínű, hogy amikor ezt állítja, nem a nyitott kérdés évrre gondol. Továbbá miért is érvelne Moore még további három fejezetet át a naturalizmus ellen, ha ezzel az érveléssel elintéztetnek tekintené a kérdést? Nézetei helytállóságának mérlegelésekor tehát a figyelmet ki kell terjeszteni műve egészére, nem ítélnünk csupán a tárgyalt argumentum alapján.

Meglehet, Moore nagyobb jelentőséget tulajdonított neki, ha felidézzük most, hogy a nyitott kérdés érv közvetlenül a következő felfogással állt szemben: „Ez a kérdés [vagyis hogy mely dolgok a jók] nem nyitott, ezt eldönti a szó jelentése, és csak a zavaros fejű ember gondolhatja másképpen”⁵⁸ – beláthatjuk, hogy azt mindenesetre sikerült megmutatnia, nem csak a teljesen zavaros fejű ember gondolkodhat erről másképp.

⁵⁶ Pigden 2007, 257. o.

⁵⁷ Ld. 39. lábjegyzet.

⁵⁸ Ld. 3. lábjegyzet.

Idézett művek

- Bács Gábor 2003, „Jó-e a nyitott kérdés érv?” *Világosság* 5–6, 117–121. o. [<http://epa.oszk.hu/01200/01273/00006/pdf/20030702150220.pdf>] (2011. 12. 30.)
- Fodor, Jerry 2004, „Water’s Water Everywhere.” *London Review of Books* Vol. 26, No. 20., 17–19. o. [<http://www.lrb.co.uk/v26/n20/jerry-fodor/waters-water-everywhere>] (2012. 12. 30.)
- Frankena, William K. 1981, „A naturalista hiba.” In Lónyai Márta (szerk.), *Tények és értékek. A modern angolszász etika irodalmából*. Gondolat, Budapest, 136–159. o.
- Hutchinson, Brian 2001, *G. E. Moore’s Ethical Theory. Resistance and Reconciliation*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kripke, Saul 2004, „Azonosság és szükségszerűség.” In Farkas Katalin–Huoranszki Ferenc (szerk.), *Modern metafizikai tanulmányok*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 39–68. o.
- Kripke, Saul 2007, *Megnevezés és szükségszerűség*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MacIntyre, Alasdair 1999, *Az erény nyomában. Erkölcselméleti tanulmány*. Osiris, Budapest.
- Mill, John Stuart 1980, *A szabadságról. Haszonelvűség*. Magyar Helikon, Budapest.
- Moore, G. E. 1981, „Principia Ethica. I. fejezet.” In Lónyai Mária (szerk.), *Tények és értékek. A modern angolszász etika irodalmából*. Gondolat, Budapest, 51–105. o.
- Moore, G. E. 2000, *Principia Ethica*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Nuccetelli, Susana–Seay, Gary 2007, „What’s Right with the Open Question Argument?” In uők. (szerk.), *Themes from G. E. Moore: New Essays in Epistemology and Ethics*. Oxford University Press, Oxford, 261–282. o.
- Pigden, Charles R. 1993, „Naturalism.” In Peter Singer (szerk.), *A Companion to Ethics*. Blackwell Reference, Oxford, 421–431. o.
- Pigden, Charles R. 2007, „Desiring to Desire: Russell, Lewis, and G. E. Moore.” In Susana Nuccetelli–Gary Seay (szerk.), *Themes from G. E. Moore: New Essays in Epistemology and Ethics*. Oxford University Press, Oxford, 244–260. o.
- Roznik Bálint 2010, „Tények és értékek.” *Elpis* 6, 103–124. o.
- Stevenson, Charles L. 1981, „Az etikai kijelentések emotív jelentése.” In Lónyai Mária (szerk.), *Tények és értékek. A modern angolszász etika irodalmából*. Gondolat, Budapest, 180–213. o.
- Zvolenszky Zsófia 2007, „Glosszárium.” In Kripke, Saul 2007, *Megnevezés és szükségszerűség*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 222–254. o.